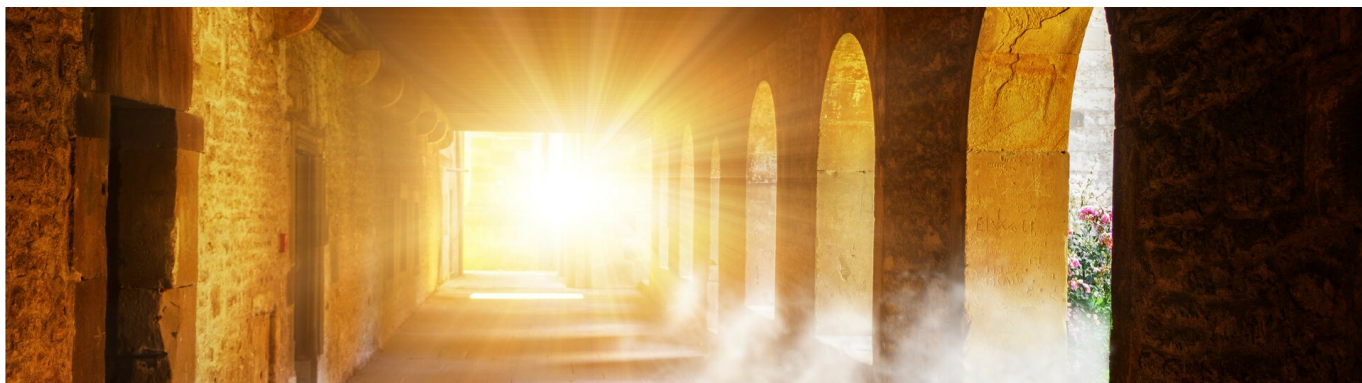

Oświecenie: wprowadzenie do epoki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Monteskiusz, *O duchu praw. O związku praw z duchem narodu*, cz. 1, przeł. T. Żeleński-Boy, fragment.
- Dorota Monkiewicz-Cybulska, *Percepcja bez granic*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/> [dostęp 15.06.2021 r.].
- Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie*, przeł. A. Landman.

Oświecenie: wprowadzenie do epoki

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Cenisz osobistą wolność? Angażujesz się w działania na rzecz praw człowieka? Czy wiesz, że te idee zawdzięczamy myślicielom oświecenia? Trwało ono od końca wieku XVII aż do wybuchu rewolucji francuskiej w roku 1789. Metafora światła rozpraszającego mroki zabobonu dała nazwę całej epoce – ludzie oświecenia wierzyli w moc rozumu i postęp wynikający z poznania. Był to wiek filozofów, naukowców, reformatorów. Powstała wówczas francuska encyklopedia, odkryto tlen, wynaleziono mikroskop. W Polsce powołano Komisję Edukacji Narodowej, pierwszą tego rodzaju władzę oświatową w Europie. Wiek rozumu to także czas wielkich przemian społecznych. To wtedy powstała koncepcja republiki, rządzonej przez parlament, wtedy zaczęto zastanawiać się nad prawami człowieka. Czy wiesz, że także konstytucja Stanów Zjednoczonych powstała w oparciu o idee europejskiego oświecenia? Hasło epoki: „*sapere aude*” (łac. „odważ się być mądrym”), nie tylko nie straciło aktualności, ale wciąż stanowi wyzwanie dla współczesności.

Twoje cele

- Zrozumiesz związek filozofii oświecenia z charakterem przemian społecznych, obyczajowych i kulturowych.
- Dowiesz się więcej o historii ludzkiego dążenia do wolności i tolerancji, których źródłem jest poznanie.
- Prześledzisz historię kształtowania się obrazu nowoczesnej nauki i ekonomii politycznej.

Oświecenie

Immanuel Kant w 1784 r. na pytanie jednej z gazet: „Co to jest oświecenie?”, udzielił słynnej odpowiedzi:

“

Źródło: www.flickr.com, licencja: CC BY 2.0.

Immanuel Kant

Co to jest Oświecenie

Oświeceniem nazywamy wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność człowieka do posługiwania się swym własnym rozumem bez obcego kierownictwa. Zawinioną jest ta niepełnoletność wtedy, kiedy przyczyną jej jest nie brak rozumu, lecz decyzji i odwagi posługiwania się nim bez obcego kierownictwa.

Źródło: Immanuel Kant, *Co to jest Oświecenie*, przeł. A. Landman.

W odpowiedzi tej zaakcentowane zostały przynajmniej trzy kardynalne przeświadczenia składające się na oświeceniowy światopogląd. Po pierwsze, że cała poprzedzająca epokę oświecenia historia ludzkiej umysłowości (wiedzy, kultury, reguł postępowania) to historia dziecinnych rojeń, wspierających się na pozaracjonalnych **autorytetach**. Po drugie, że człowiek z natury wyposażony jest w rozum zdolny w **autonomiczny** sposób rozstrzygać o wszystkich ważnych (w sensie poznawczym i w sensie praktycznożyciowym) dla niego sprawach. Po trzecie, że dla osiągnięcia tej autonomii rozumu potrzebna jest wola działania i zdobycie się na odwagę przełamania barier (domyślamy się: instytucjonalnych, społecznych, obyczajowych) stojących na drodze swobodnego jego używania. Dewizą oświecenia byłoby zatem, zdaniem Kanta, zawołanie: „*sapere aude*” – „odważ się być mądrym” – które nadawałoby temu prądowi umysłowemu charakter programu etycznego, pragmatycznego, społecznego i intelektualnego.

Właśnie ze względu na taki swój charakter oświecenie wykracza poza ramy jakiegś zwartej szkoły filozoficznej, chociaż nazywane było, do czego wrócimy, „wiekiem filozofii”. Jest to raczej **epoka** występowania pewnego typu, jak powiedzieliśmy, **całościowego światopoglądu**, poddającego się, jako całość właśnie, zbiorczej charakterystyce. Poglądy poszczególnych oświeceniowych myślicieli umieścimy zatem (z pewnymi wyjątkami)

w ramach tej ogólnej charakterystyki, której istotnymi elementami będą – co jest niezbędne przy analizie światopoglądu – nie tylko treści czysto filozoficzne, lecz także podejście socjologiczne i kulturowe.

Jak wspominaliśmy wcześniej, pod względem filozoficznym oświecenie zawdzięczało najwięcej brytyjskiemu **empiryzmowi** (Locke, Hume). Niektórzy nawet za początek epoki oświecenia uznają rok 1685 – datę wydania *Listu o tolerancji* Locke’a. Przemawia za tym sporo racji, ale ze względu na spoistość szkoły empiryzmu właściwsze wydaje się traktowanie oświecenia jako nurtu odrębnego, którego charakterystyka dalece wykracza poza problemy stawiane przez brytyjskich empirystów. Zobaczmy to choćby na przykładzie szczególnego rodzaju relacji, jakie w myśleniu oświeceniowym zawiązały się między postawą empirystyczną a racjonalistyczną.

Oświecenie jako prąd umysłowy, jako nowy światopogląd, wyrastało jednak przede wszystkim z zachodzących w Europie na przełomie XVII i XVIII w. procesów o charakterze kulturowym, obyczajowym i społecznym. Obejmowały one zarówno rodzące się zjawisko **rewindykacji społecznych** stanu trzeciego, jak i narastający **opór** wobec dominującej roli instytucji **Kościoła katolickiego**, czy też reformatorskie ruchy o charakterze religijnym, szczególnie na gruncie protestantyzmu. Co do tej ostatniej kwestii, to taką inspirującą rolę można dostrzec na przykład w ideologii **socynianizmu** – doktrynie „braci polskich”, arian – propagującej religijny racjonalizm, humanitaryzm i zasady tolerancji (w drugiej połowie XVII w., po usunięciu arian z Polski, socynianizm szerzył się szczególnie w Holandii i Anglii).

Źródło: Lankhorst, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ideologia ta oddziaływała z pewnością na Locke’a, ale też przyczyniła się do rozpowszechnienia oświeceniowego deizmu. Taką inspirującą rolę odegrał również **pietyzm** – ruch religijny powstały na gruncie luteranizmu, kładący akcent na subiektywną, emocjonalną stronę przeżycia religijnego, skierowany przeciwko skostniałej **teologii** szkolnej – to on nadał nieco odrębny charakter oświeceniu w Niemczech. Z kolei we

Francji najbardziej znaczącą rolę przy narodzinach tej formacji intelektualnej i kulturowej, jaką było oświecenie, odegrał **libertynizm** – ruch umysłowy i obyczajowy drugiej połowy XVII w., skierowany przeciwko autorytetom religijnym i tradycyjnym modelom życia. Wiązał się on z **laicką**, **sceptyczną** i **hedonistyczną** postawą, a znajdował wyraz w twórczości literackiej i w obyczajowych ekscesach arystokratycznego salonu. Wielkie znaczenie dla rozwoju oświeceniowego światopoglądu miało też po prostu dojrzewanie kolejnych gałęzi wiedzy do rangi **nauki**: po astronomii, matematyce i fizyce palmę pierwszeństwa zaczynają teraz dzierżyć chemia, fizjologia, psychologia, a nawet pierwociny ekonomii politycznej. Te wszystkie splątane oddziaływania (nie mówiąc już o okolicznościach historycznych i politycznych) sprawiły, że oświecenie było nurtem umysłowym (epoką) bardzo niejednorodnym, pełnym napięć ideowych, a nawet sprzeczności i wewnętrznych antynomii. Jednocześnie charakteryzowało się pewnymi względnie stałymi cechami (światopoglądowymi, kulturowymi i filozoficznymi), które nabierały nieco odrębnego kolorytu w zależności od narodowych odmian tego nurtu, ale dawały się zidentyfikować w większości krajów europejskich w XVIII stuleciu. Najwyraźniej ów charakteryzujący oświecenie zespół cech wystąpił jednak we Francji i dlatego za wzorcowy obiekt analizy myślenia oświeceniowego, zastępujący tu poszczególne jego krajowe odmiany, przyjmujemy oświecenie francuskie.

Słownik

autonomia

(gr. *autonomia* – niezależność, samodzielność) samodzielność i niezależność w decydowaniu o sobie; w etyce: niezależność od norm etycznych zewnętrznych, innych niż własne sumienie

autorytet

(łac. *auctoritas, auctoritatis* – powaga) uznanie, którym obdarzana jest dana osoba w jakiejś grupie; osoba, instytucja, pismo itp. cieszące się szczególnym uznaniem

empiryzm

(gr. *empeiría* – doświadczenie) stanowisko epistemologiczne, zgodnie z którym wyłącznym lub głównym źródłem wiedzy jest doświadczenie

hedonizm

(gr. *hedone* – przyjemność, rozkosz) doktryna etyczna uznająca rozkosz bądź unikanie przykrości za najwyższe lub jedyne dobro i cel życia

laicki

(fr. *laïcité* – świeckość, rozdział kościoła od państwa) niezwiązany z żadną religią; także: niekompetentny, dyletancki

libertynizm

(łac. *libertinus* – wyzwolony) ruch umysłowy w XVII w. we Francji, skierowany przeciwko autorytarności religii i tradycyjnej obyczajowości

pietyzm

(łac. *pietas* – pobożność) ruch reformistyczny w Kościele luterańskim w XVII i XVIII w., dążący do rozbudzenia uczuć religijnych

sceptycyzm

(gr. *skeptikos* – wątpiący, krytykujący) stanowisko filozoficzne odrzucające możliwość uzyskania wiedzy wiarygodnej i ostatecznie uzasadnionej

socynianizm

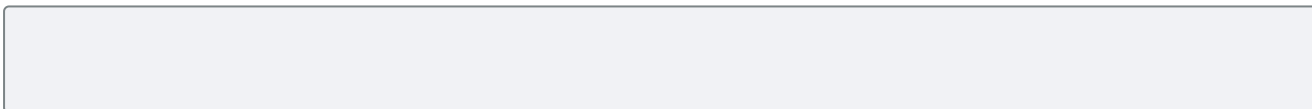
odłam unitarianizmu – jednego z głównych nurtów reformacji – inspirowany naukami Fausta Socyna (1539–1604), od którego nazwiska przyjął nazwę; Socyn odrzucał wiele dogmatów Kościoła katolickiego, które według niego były sprzeczne z rozumem, m.in. negował istnienie Trójcy Świętej, grzechu pierworodnego i piekła

teologia

(gr. *theos* – bóg + *logos* – słowo, nauka) nauka o Bogu, jego naturze i relacji do świata i ludzi, odrębna dla każdej religii

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym audiobookiem. Jaki być powinien duch narodu według Monteskiusza i co miałyby nim kierować?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/POYHCjgWS>

Monteskiusz

O duchu praw. O związku praw z duchem narodu

Wiele rzeczy włada ludźmi: klimat, religia, prawa, zasady rządu, przykłady minionych rzeczy, obyczaje, zwyczaje; z czego kształtuje się ogólny duch, będący ich wynikiem. W miarę jak w danym narodzie jedna z tych przyczyn działa z większą siłą, inne ustępują jej o tyleż. Na dzikich działają prawie wyłącznie natura i klimat; Chińczykami rządzą zwyczaje; prawa tyranizują Japonię; obyczaje nadawały niegdyś ton w Sparcie; zasady rządu i dawne obyczaje dawały go w Rzymie. [...]

Rzeczą prawodawcy jest iść za duchem narodu, kiedy nie jest sprzeczny z zasadami rządu; nic bowiem nie czynimy lepiej niż to, co czynimy swobodnie, idąc za naszym naturalnym duchem.

Niech ktoś wszczepi ducha pedanterii w naród z natury wesoły, państwo nie zyska na tym nic ani na wewnątrz, ani na zewnątrz. Pozwólcie mu robić rzeczy płóche poważnie, a rzeczy poważne wesoło.

Polecenie 2

Zapoznaj się z drugim audiobookiem i zastanów się, czy postać bohatera filmu *Jestem Bogiem* reprezentuje ducha oświecenia. Odpowiedź uzasadnij.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/POYHCjgWS>

Dorota Monkiewicz-Cybulska

Percepcja bez granic

Wyobraź sobie, że w każdej chwili masz dostęp do wszystkich świadomych i nieświadomych zasobów swojego umysłu. Cokolwiek zobaczyłeś, usłyszałeś lub przeczytałeś, jest aktualnie w twojej świadomości i możesz czerpać z tych zasobów według potrzeb. Dodatkowo możesz powiązać ze sobą tę wiedzę i - dostrzegając wszystkie zależności - dochodzić do nowych wniosków. Możesz też precyzyjnie przewidywać zdarzenia lub świadomie je projektować, dostrzegając lub tworząc mikroczynniki.

Takie zdolności zyskuje Eddie Morra, bohater filmu *Jestem Bogiem* (ang. *Limitless*, reż. Neil Burger 2011), w którego rolę wcielił się Bradley Cooper.

Eddie Morra to pisarz, który stracił wenę. Jednocześnie pobrał już zaliczkę za napisanie nowej książki, a nie jest w stanie wymyślić nawet pierwszej strony. Jego życie to kompletny chaos, co odzwierciedla m.in. stan jego mieszkania i konta. Eddie przestaje panować nad swoim życiem, lecz nie umie znaleźć wyjścia z tej sytuacji. Dodatkowo zostawia go dziewczyna.

Dla Eddiego jest to równoznaczne z sięgnięciem dna, nawet z wyglądu zaczyna przypominać kloszarda. I właśnie wtedy na jego drodze staje dawny znajomy, oferując mu narkotyk, który nie daje jednak chwilowej ucieczki od rzeczywistości, lecz coś wręcz przeciwnego.

Dzięki zażyciu eksperymentalnej pigułki Eddie może wykorzystać maksimum swoich umysłowych możliwości. "Byłem ślepy, teraz widzę" - mówi. Zdolności bohatera polegają na otwartym, nieograniczonym dostępie do zmagazynowanych zasobów jego

umysłu. Nie potrzebuje on jakiegokolwiek stymulacji z zewnątrz, aby rozszerzać zasób swojej wiedzy. Wszystkie potrzebne informacje znajdują się już w jego umyśle, wcześniej jednak nie potrafił ich wydobyć. Dzięki temu to, co było dla niego niedostrzegalne, staje się oczywiste. Wszystkie czynności są banalne w wykonaniu, decyzje podejmowane są w ułamkach sekund, a pisanie książek czy granie na giełdzie z milionowym zyskiem to dla bohatera dziecinna zabawa. [...]

Eddie dostrzega wszystkie niuanse, m.in. mikroekspresję swoich rozmówców, zmiany w notowaniach giełdowych oraz wszelkie związki przyczynowe. Dzięki temu jest w stanie ekspresowo rozpatrzyć różne scenariusze na przyszłość i wybrać najlepszy dla siebie. Po zażyciu pigułki przez bohatera obrazy w filmie przesuwają się błyskawicznie i ta dynamika pozwala nam na chwilę zyskać równie szeroką perspektywę, jaką ma Eddie.

Na koniec filmu pojawia się epizod, który może nasunąć pytanie o to, jak daleko sięgają możliwości umysłu. Czy możliwe jest, aby świadomość ludzka przekroczyła ramy czasu i traktowała przyszłe zdarzenia jako aktualne, włączając je tym samym do swojego zasobu wiedzy? Niezwykle zdolności Eddiego bazują na popularnej teorii, że wykorzystujemy tylko niewielki procent możliwości naszego umysłu. Bohater natomiast wykorzystuje go w stu procentach. Ciekawe jest to, że ten potencjał umysłu jest zinterpretowany w filmie jako postrzeganie wszystkiego, co jest w danej chwili istotne. [...]

Film nie zachęca do posługiwania się farmakologią, by poszerzyć swoją percepcję. Pokazuje raczej, że wszystko ma swoją cenę i nawet taka świadomość absolutna może pobłądzić i wpaść w kłopoty. Ponadto nasuwa się myśl, że sztuczne podnoszenie potencjału umysłu jest jak zmuszanie niewyćwiczonych mięśni do wysiłku na poziomie olimpijskim - musi to skończyć się kontuzją. Tak jest i w tym przypadku: stany amnezji, dręczące bohatera filmu, to jeden z łęjszych efektów ubocznych po zażyciu pigułki, którą Eddie musi już brać bez przerwy. W przeciwnym razie grozi mu śmierć.

Pomysły na chemiczne poszerzanie percepcji były szczególnie popularne w latach sześćdziesiątych. Sądono nawet, opierając się na poglądach Aldousa Huxleya, że można w ten sposób na skróty osiągać oświecenie. Sam Huxley nazywał meskalinę, substancję z peyotla, "drzwiami percepcji". Takie podejście dla wielu entuzjastów skończyło się śmiercią lub chorobą psychiczną i jeśli chodzi o poszerzanie percepcji poprzez narkotyki, nic się od tego czasu nie zmieniło.

Fragmenty filmu ukazujące intelektualne możliwości Eddiego sprawiły, że pozazdrościłam bohaterowi tej przejrzyistości widzenia. Zyskałam chęć wrzucenia swojej koncentracji na wyższe obroty (nie tylko ja miałam takie odczucie) i większego

czierpania ze swoich zasobów. Jednak nie za pomocą chemii, ale mocą decyzji. W moim przekonaniu nasze skupienie i sprawności intelektualne, w tym i głębsze postrzeganie rzeczywistości, zależą od nas i – jeśli chcemy – możemy znacznie je usprawnić, np. poprzez studiowanie czy praktykowanie filozofii.

Polecenie 3

Przeanalizuj oba teksty źródłowe i spróbuj rozważyć, czy oświecenie zmieniło perspektywę na przełomie wieków. Jakie zmiany zaszczyły?

Film edukacyjny

Polecenie 1

Na podstawie poniższego wywiadu odpowiedz na pytanie, jakie były załączki idei oświeceniowych. Co wpłynęło na ich rozwój?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1Fb9Mglq>

Film edukacyjny. Pochodzenie idei francuskiego oświecenia.

Wywiad z prof. Janem Harmanem.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Pochodzenie idei francuskiego oświecenia*.

Polecenie 2

Kto i co stanowi zagrożenie dla idei oświecenia? Odpowiedź podeprzyj odpowiednimi argumentami.

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość poniższych twierdzeń dotyczących oświecenia.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Oświecenie to rodzaj postawy, która pojawia się w historii ludzkości od samego jej początku.	☐	☐
Oświecenie zawsze prowadzi do totalizmu i sprzeniewierzenia wolności.	☐	☐
Ludzie oddani wierze katolickiej są przeciwnikami oświecenia.	☐	☐
Kant twierdził, że oświecenie to „dorosłość ludzkości”.	☐	☐
Oświecenie to branie odpowiedzialności za przyszłość społeczeństwa.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Połącz w pary pojęcia.

pietyzm

ruch umysłowy w XVII w. we Francji, skierowany przeciwko autorytarności religii i tradycyjnej obyczajowości

hedonizm

doktryna etyczna uznająca rozkosz bądź unikanie przykrości za najwyższe lub jedyne dobro i cel życia

socynianizm

ruch reformistyczny w Kościele luterańskim w XVII i XVIII w. dążący do rozbudzenia uczuć religijnych

libertynizm

doktryna "braci polskich" — arian — propagująca religijny racjonalizm, humanitaryzm i zasady tolerancji

Praca domowa

Rozważ słowa Kanta: „Oświecenie to wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność do posługiwania się własnym

rozumem bez pomocy innych”.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Oświecenie: wprowadzenie do epoki

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
- 2) przedstawia poglądy Johna Locke’a z zakresu epistemologii i filozofii polityki;
- 3) wskazuje na jedną z możliwych konsekwencji empiryzmu: sceptyczną (na przykładzie filozofii Davida Hume’a) bądź idealistyczną (na przykładzie filozofii George’a Berkeley’a);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wiąże filozofię oświecenia z przemianami społecznymi, obyczajowymi i kulturowymi;
- wyjaśnia związek między ludzkim dążeniem do poznania a dążeniem do wolności i tolerancji;
- opisuje rozwój nowoczesnej nauki i ekonomii politycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- metoda dociekań filozoficznych;
- mapa myśli;
- praca z tekstem;
- praca z multimedium;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia chętnym lub wybranym uczniom e-materiał: „Oświecenie: wprowadzenie do epoki”. Uczniowie przygotowują krótki film (teledysk) jako ilustrację do treści materiału. Film mogą przygotować na telefonach komórkowych lub wykorzystać szablony do animacji dostępne w internecie. Uczniowie powinni umieć opowiedzieć o swoich etiudach i uzasadnić dobór środków artystycznych.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel prosi, by uczniowie przygotowali – każdy indywidualnie – mapę myśli związaną z tematem. Po skończonej pracy chętne osoby zapisują swoje propozycje na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. **Metoda dociekań.** Uczniowie pracują w zespołach 4-osobowych metodą dociekań filozoficznych Lipmana. Przebieg pracy:

- zapoznanie się z multimedium w sekcji „Audiobook”;
- wykonanie poleceń 1–3;
- sformułowanie pytań do treści multimedium przez uczniów;
- wybór jednego z pytań, które mogłoby posłużyć wspólnej dyskusji.

Przygotowanie uczniów do dyskusji.

Uczniowie drogą głosowania wybierają moderatora, który poprowadzi dyskusję, oraz obserwatora, który na końcu podsumuje jej przebieg.

Dyskusja nad wybranym tematem z uwzględnieniem odmiennych stanowisk.

Moderator zachęca uczniów do precyzyjnego formułowania argumentów za i przeciw, szukania powiązań między omawianymi stanowiskami oraz odpowiedzi na pojawiające się w trakcie dyskusji pytania.

Uczeń pełniący funkcję obserwatora podsumowuje dyskusję.

2. **Praca z multimedium nr 2.** Nauczyciel wyświetla multimedium z sekcji „Film edukacyjny”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania:

- *Na podstawie poniższego wywiadu odpowiedz na pytanie, jakie były załączki idei oświeceniowych. Co wpłynęło na ich rozwój?*
- *Kto i co stanowi zagrożenie dla idei oświecenia? Odpowiedź podeprzyj odpowiednimi argumentami.*

Po wyznaczonym czasie pary łączą się w czwórki i wspólnie omawiają swoje odpowiedzi, uzupełniając zawarte w nich wnioski i wiadomości. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

3. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Film edukacyjny”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”.

Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. Rozważ słowa Kanta: „Oświecenie to wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność do posługiwania się własnym rozumem bez pomocy innych”.

Materiały pomocnicze:

- Taraszkiewicz M., *Trendy - uczenie w XXI wieku*, „Internetowy Magazyn CODN” 1 (2005).
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Audiobook” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.